

Agata Marcysiak

Zakład Agrobiznesu, Akademia Podlaska

Adam Marcysiak

Zakład Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa, Akademia Podlaska

Zakres zróżnicowania poziomu dochodów z gospodarstwa rolnego w układzie regionalnym

Wstęp

Główną przyczyną pogarszania się sytuacji dochodowej polskiego rolnictwa po roku 1989 były niekorzystne relacje cen wzmacniane przez równoczesną stabilizację poziomu produkcji rolniczej. Wskaźnik nożyc cen rolnych w 2006 roku ukształtował się na poziomie 69% w stosunku do roku 1995 [Zegar 2007, s. 60]. Niekorzystne oddziaływanie na dochody rolnicze miała też sytuacja na rynku pracy. Brak alternatywnego zastosowania dla zasobów pracy związanych z rolnictwem powodował wzrost nadwyżek siły roboczej na obszarach wiejskich [Frenkel 2003, s. 137–140]. Czynniki te powodowały wraz z upływem lat pogłębianie się zróżnicowania dochodowego zarówno w obrębie poszczególnych gospodarstw, jak i regionów Polski.

Objęcie polskiego rolnictwa mechanizmami WPR stworzyło możliwości poprawy sytuacji dochodowej rolnictwa. Wynikało to przede wszystkim z:

- uruchomienia płatności bezpośrednich, wpływających wprost na dochody rolników,
- uruchomienia programów rolno-środowiskowych oddziałujących bezpośrednio i pośrednio na dochody rolników,
- wsparcia przekształceń i przemian na wsi w ramach polityki regionalnej wpływających pośrednio na poprawę sytuacji dochodowej ludności rolniczej,
- objęcia polskiego rolnictwa regułami wspólnego, jednolitego rynku oddziałującymi na wielkość i strukturę produkcji rolnej oraz na ceny rolne [Zegar 2005, s. 195].

Rezultatem transferu środków z budżetu UE był wzrost w latach 2004–2005 realnych dochodów w podsektorze gospodarstw domowych rolników o 12,4%. W tym samym okresie dochody sektora ogółu gospodarstw domowych liczone w ramach tzw. rachunków narodowych wzrosły o około 4%. Pozwoliło to cho-

ciaż w niewielkim stopniu zmniejszyć rozbieżność pomiędzy dochodami rodzin rolniczych a dochodami pozostałych grup społecznych. W roku 2006 relacje te ponownie się pogorszyły. Realne dochody rolników wzrosły wówczas o zaledwie 2,4% [Zegar 2007, s. 62]. Zmiany w poziomie dochodów rolników po roku 2004 nie przyczyniały się jednak do zmniejszania zróżnicowania regionalnego.

Metodyczne aspekty opracowania

Celem niniejszego opracowania jest próba ukazania zakresu zróżnicowania sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych w układzie regionalnym.

Materiałem badawczym są dane o gospodarstwach, które prowadziły rachunkowość rolną dla potrzeb Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Analizą objęto rok 2006.

Podstawową kategorią ekonomiczną przyjętą dla potrzeb procesu badawczego był dochód z gospodarstwa rolniczego. Obliczeń tej kategorii dochodu dokonano metodą stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN (Farm Accountancy Date Network).

W analizie zostały uwzględnione dwa parametry służące do oceny stopnia zróżnicowania dochodowego, a mianowicie:

- poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego w przeliczeniu na 1 gospodarstwo,
- poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego w przeliczeniu na 1 jednostkę przeliczeniową pracy (AWU).

Gospodarstwa rolnicze będące przedmiotem badań zostały pogrupowane według regionów FADN. Wyróżniono cztery regiony: Mazowsze i Podlasie, Wielkopolskę i Śląsk, Mazury i Pomorze oraz Małopolskę i Pogórze.

Wyniki produkcyjne gospodarstw w układzie regionalnym

Zbieranie danych rachunkowych do celów określenia dochodów rolnych odbywa się w Polsce według zasad w pełni zharmonizowanych z przepisami UE. Przepisy te ustalają tzw. Wspólną Typologię Gospodarstw Rolnych. W odniesieniu do krajów przyjętych do UE w 2004 roku reguluje to Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 730/2004 z dnia 19 kwietnia 2004 roku.

Poszczególne regiony charakteryzują się dużym zróżnicowaniem wyników produkcyjnych (tab. 1).

Średni obszar gospodarstwa prowadzącego rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGŻ w 2006 wynosił 17,8 ha UR. Największe gospodarstwa występowały

Tabela 1

Charakterystyka gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną w roku 2006 w układzie regionalnym

Wyszczególnienie	Mazowsze i Podlasie	Pomorze i Mazury	Wielkopolska i Śląsk	Małopolska i Pogórze
Liczba gospodarstw w próbie badawczej IERiGŻ	4900	1628	3950	1261
Powierzchnia UR w ha	13,7	38,4	22,0	10,8
Nakłady pracy ogółem w AWU na 1 gospodarstwo	1,71	2,02	1,76	1,68
Plony pszenicy w dt/ha	37,1	46,5	45,7	36,3
Wydajność mleczna krów w litrach	4 229	4574	4 673	3673
Wartość produkcji rolniczej ogółem w zł	66 284	166 197	114 164	65 036
Koszty bezpośrednie w zł	24 650	71 879	51 757	24 719
Koszty ogólnogospodarcze w zł	12 148	31 225	21 768	12 412
Wartość dodana brutto w zł	39 500	90 329	55 621	37 845

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ.

w regionie Pomorza i Mazur (38,4 ha UR), najmniejsze w regionie Małopolski i Pogórza (10,8 ha UR). Z obszarem gospodarstw ściśle związana była wielkość wyników produkcyjnych.

Gospodarstwa pochodzące z regionu Pomorza i Mazur w 2006 roku osiągnęły produkcję rolniczą wynoszącą 166 197 zł i wartość dodaną brutto 90 329 zł na 1 gospodarstwo. Wielkości te były odpowiednio o 2,5 i 2,3-razy większe od średnich dla gospodarstw regionu Małopolski i Pogórza.

Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego

Ziemia, praca i kapitał, będąc podstawowymi czynnikami produkcji tworzą potencjał wytwórczy gospodarstwa rolnego. Czynniki te oraz występujące między nimi relacje określają rozmiary możliwej do osiągnięcia produkcji a także w sposób zasadniczy wpływają na wielkość uzyskiwanego przez rolników dochodu [Klepacki 1997, s. 124–126].

Powierzchnia użytków rolnych jest tradycyjnym miernikiem wielkości gospodarstwa rolnego powszechnie uznawanym w literaturze przedmiotu. Zdaniem J.S. Zegara wielkość obszaru gospodarstwa pozostaje nadal podstawowym kryterium jego siły ekonomicznej [Zegar 2000, s. 27]. Obszar gospodarstwa deter-

minuje kształtowanie się podstawowych relacji produkcyjno-ekonomicznych, co w efekcie znajduje odzwierciedlenie w uzyskanych dochodach. Cz. Farkowski stwierdza ponadto, że uprawnione jest posługiwanie się zróżnicowaniem obszarowym gospodarstw jako wiarygodnym wskaźnikiem ich dochodowego zróżnicowania [Farkowski 1991, s. 18].

Oddziaływanie obszaru gospodarstwa na poziom dochodu potwierdzają także dane dotyczące gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGŻ. W gospodarstwach regionu Małopolska i Pogórze, gdzie średni obszar wynosił 10,8 ha UR, dochód z gospodarstwa rolniczego kształtował się na poziomie 22 688 zł. W regionie Pomorza i Mazur przy obszarze gospodarstwa 38,4 ha wielkość tej kategorii dochodu w przeliczeniu na 1 gospodarstwo wynosiła 54 670 zł (tab. 2).

Tabela 2

Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego w roku 2006 w układzie regionalnym

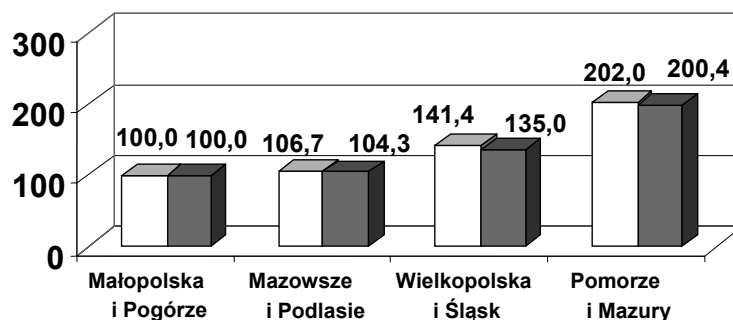
Wyszczególnienie	Polska	Mazowsze i Podlasie	Pomorze i Mazury	Wielkopolska i Śląsk	Małopolska i Pogórze
Dochód z gosp. rolniczego w zł na 1 gospodarstwo	29 014	24 213	54 670	32 076	22 688
Dochód z gosp. rolniczego w zł na 1 AWU	16 579	14 160	27 064	18 225	13 505

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ.

Porównując zakres zróżnicowania poziomu dochodu z gospodarstwa rolniczego w układzie regionalnym, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo było ono większe niż na jednostkę przeliczeniową pracy (AWU). Przyjmując za 100% poziom dochodu w regionie Małopolska i Pogórze w przeliczeniu na 1 gospodarstwo, w regionie Wielkopolska i Śląsk wyniósł on 141,4%, a w regionie Pomorze i Mazury 202,0% (rys. 1). Skala zróżnicowania odnosząca się do poziomu dochodu w przeliczeniu na jednostkę pracy wyniosła odpowiednio 135,0% i 200,4%.

Zróżnicowanie wielkości ekonomicznej gospodarstw

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego stanowi jedno z kryteriów używanych do charakteryzowania gospodarstw we Wspólnej Typologii Gospodarstw Rolnych UE. Jest ona określana na podstawie sumy wartości standardowych nadwyżek bezpośrednich (SGM) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie.



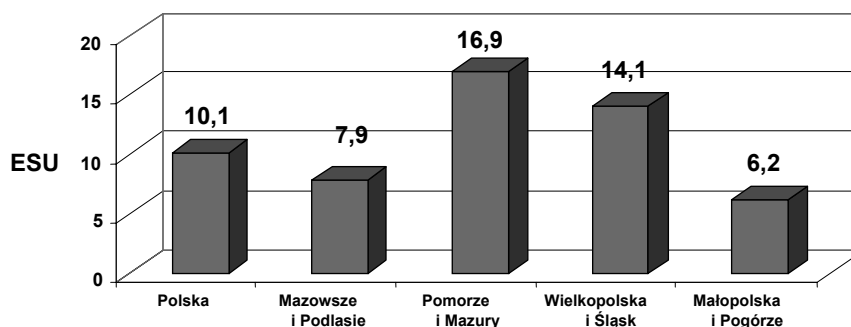
□ Dochód z gosp. roln. w zł na 1 gospodarstwo ■ Dochód z gosp. roln. w zł na 1 AWU

Rysunek 1

Zróżnicowanie poziomu dochodu z gospodarstwa rolniczego w roku 2006 w układzie regionalnym (Małopolska i Pogórze=100%)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ.

Regionem o najwyższej wielkości ekonomicznej gospodarstw (rys. 2) było Pomorze i Mazury (16,9 ESU). Na drugim miejscu w tak dokonanym zestawieniu znajdował się region Wielkopolska i Śląsk (14,1 ESU). Najniższą średnią wielkością ekonomiczną gospodarstw charakteryzował się region Małopolska i Pogórze (6,2 ESU).



Rysunek 2

Wielkość ekonomiczna gospodarstw w 2006 roku w układzie regionalnym

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ.

Oddziaływanie typu rolniczego na dochody z produkcji rolniczej

Kolejnym kryterium stosowanym w klasyfikacji gospodarstw w UE jest typ rolniczy gospodarstwa. Określany jest on na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) w gospodarstwie [Wyniki standardowe... 2007, s. 11].

Rozpatrując dochód z gospodarstwa rolniczego w przeliczeniu na 1 gospodarstwo według typu rolniczego można stwierdzić, iż najwyższy jego poziom w regionie Mazowsza i Podlasia oraz Wielkopolski i Śląska występował w gospodarstwach ogrodniczych nastawionych na produkcję warzyw i kwiatów (odpowiednio 39 555 zł i 58 325 zł). W regionach Pomorze i Mazury, oraz Małopolska i Pogórze grupą o najwyższym poziomie dochodu z produkcji rolniczej były gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (tab. 3). Dochód wynosił tutaj odpowiednio 95 238 zł i 44 530 zł.

Tabela 3

Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego według typu rolniczego w 2006 roku

Regiony FADN	Typ rolniczy						
	uprawy polowe	uprawy ogrodnicze	pozostałe trwałe	bydło mleczne	zwierzęta przeżuwające	zwierzęta ziarnożerne	uprawy i zwierzęta różne
Mazowsze i Podlasie	23 004	39 555	28 820	31 927	38 215	35 396	19 487
Pomorze i Mazury	38 456	26 054	60 187	39 797	46 774	95 283	27 474
Wielkopolska i Śląsk	34 742	58 325	41 815	37 671	42 398	36 735	26 595
Małopolska i Pogórze	26 419	39 157	43 974	24 857	19 395	44 530	16 094

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ.

Wnioski

Reasumując dotychczasowe rozważania można sformułować następujące wnioski:

- W Polsce występuje duże zróżnicowanie struktury agrarnej, wyników produkcyjnych i sytuacji ekonomicznej gospodarstw w układzie regionalnym; potwierdzają to także dane dotyczące gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną metodą FADN dla potrzeb IERiGŻ,
- Największe gospodarstwa w próbie badawczej polskiego FADN występowały w regionie Pomorza i Mazur (38,4 ha UR), najmniejsze w regionie Małopolski i Pogórze (10,8 ha UR).
- Z obszarem gospodarstw ściśle związany jest poziom dochodów z produkcji rolniczej. Przyjmując za 100% poziom dochodu w regionie Małopolska i Pogórze w przeliczeniu na 1 gospodarstwo, w regionie Wielkopolska

i Śląsk wyniósł on 141,4% a w regionie Pomorze i Mazury 202,0%. Skala zróżnicowania odnosząca się do poziomu dochodu w przeliczeniu na jednostkę pracy (AWU) wyniosła odpowiednio 135,0% i 200,4%.

- Czynnikiem w sposób istotny różnicującym sytuację dochodową gospodarstw okazał się typ rolniczy; w regionie Mazowsza i Podlasia oraz Wielkopolski i Śląska najwyższy poziom dochodu z produkcji rolniczej osiągnano w gospodarstwach ogrodniczych nastawionych na produkcję warzyw i kwiatów, w pozostałych dwóch regionach FADN były to gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych.

Literatura

- FARKOWSKI CZ.: *Dochodowe zróżnicowanie rodzin chłopskich*. Wyd. SGGW, Warszawa 1991, s. 18.
- FRENKIEL I.: *Ludność zatrudnienie i bezrobocie na wsi*. IRWiR PAN, Warszawa 2003, s. 137–140.
- KLEPACKI B.: *Produkcyjne i ekonomiczne przystosowania gospodarstw prywatnych do zmian warunków gospodarowania*. Wyd. SGGW, Warszawa 1997, s. 124–126.
- ZEGAR J.S.: *Dochody gospodarstw chłopskich w okresie transformacji (na przykładzie gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną*. IERiGŻ, Warszawa 2000, s. 27.
- ZEGAR J.S.: *Integracja europejska a dochody rolników; dylematy wyboru. (w:) Problemy rolnictwa światowego*. Tom XIII, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2005, s. 195.
- ZEGAR J.S.: *Dochody rolników po akcesji do Unii Europejskiej (w:) Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 roku*. Red. A. Woś. IERiGŻ, Warszawa 2007, s. 60–62.
- Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w polskim FADN w 2006 roku*. IERiGŻ, Warszawa 2007, s. 11.

RANGE OF DIFFERENTIATION INCOMES LEVEL OF AN AGRICULTURAL FARM IN REGIONAL SCHEME

Abstract

The aim of the paper is painting differentiation of incomes level of an agricultural farm in regional scheme. The main economic category is farm income. The calculation of that category is done by a method use at European Farm Accountancy Date Network (FADN). The highest level of farm income was gained in Pomorze and Mazury region. Małopolska and Pogórze had the lowest level of farm income. It was a result of the differentiation of the agrarian structure of Polish agriculture.